

Confruntare, colaborare și conviețuire în Europa Centrală
din Evul Mediu până în contemporaneitate

Lucrările Comisiei mixte de istorie româno-ungare,
Arad, 26-29 octombrie 2022

Konfrontáció, együttműködés és együttélés Közép-Európában
a középkortól napjainkig

A Román-Magyar történelmi vegyes bizottság munkálatai,
Arad, 2022. október 26-29.

Confrontation, Collaboration and Coexistence in Central Europe
from the Middle Ages to the Contemporary Era

Proceedings of the Joint Romanian-Hungarian History Commission,
Arad, 26–29 October 2022

Coord./Szerk./Eds.

IOAN BOLOVAN

REMUS CÂMPEANU

CORNELIU PĂDUREAN

DORU SINACI

ACADEMIA ROMÂNĂ
Centrul de Studii Transilvane

Cluj-Napoca, 2024

© Academia Română, 2024
Toate drepturile rezervate. All rights reserved

Printed in Romania by Color Print Zalău
66, 22 Decembrie 1989 St.,
Zalău 450031, Romania
Tel. (0040)260-661752

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Confruntare, colaborare și conviețuire în Europa Centrală din Evul Mediu până în contemporaneitate: lucrările Comisiei mixte de istorie româno-ungare, Arad, 26-29 octombrie 2022 = Konfrontáció, együttműködés és együttélés Közép-Európában a középkortól napjainkig: a Román-Magyar történelmi vegyes bizottság munkálatai, Arad, 2022. október 26-29. = Confrontation, Collaboration and Coexistence in Central Europe from the Middle Ages to the Contemporary Era: proceedings of the Joint Romanian-Hungarian History Commission, Arad, 26-29 October 2022 /coord. = szerk. = eds.: Ioan Bolovan, Remus Câmpeanu, Corneliu Pădurean și Doru Sinaci. – Cluj-Napoca: Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2024

ISBN 978-606-038-049-8

- I. Bolovan, Ioan (coord.)
- II. Remus Câmpeanu (coord.)
- III. Corneliu Pădurean (coord.)
- IV. Sinaci, Doru (coord.)

94

Redactori/Szerkesztők/Readers:
VIRGIL LEON
FERENC DÁNIEL PÁLL-SZABÓ

DTP:
OANA GOIA

Ilustrația copertei/Borító illusztrációs/On the cover:
MIHAI OLOS, *Untitled*, n.d. (1977-1978), oak wood, 45.5 × 34 × 34.5 cm
© Plan B Cluj, Berlin
Photo by NICU ILFOVEANU

CUPRINS/TARTALOMJEGYZÉK/CONTENTS

Prefață •	7
Előszó •	11
Foreword •	15

LEVENTE NAGY

Cultul lui Vlad Țepeș în istoriografia și literatura umanistă maghiară: Epigramele lui Janus Pannonius despre arestarea lui Dracula •	19
--	----

TRINGLI ISTVÁN

A hugenotta természetjog útja Erdélybe •	43
--	----

REMUS CÂMPEANU

Strategii ale politicii educaționale în Transilvania secolului al XVIII-lea: Rezistența școlilor protestante •	61
---	----

CORNEL SIGMIREAN

Etosul instruirii și construcția modernității: Interferențe româno-maghiare în secolul al XIX-lea •	73
--	----

IOSIF MARIN BALOG

Căile ferate din Transilvania și Banat: Rolul lor în dezvoltarea regională până la 1918 •	107
--	-----

MÁDLY L. LORÁND

Neoabsolutizmus-liberalizmus-dualizmus: Árvelések egy korszak fordulópontjainak megítéléséről •	129
--	-----

CORNELIU PĂDUREAN & IOAN BOLOVAN
Un secol și jumătate de căsătorii mixte în Transilvania • 141

ÁBRAHÁM BARNA
Magyar polgárság-viták • 189

FLORIN ABRAHAM
Relațiile româno-maghiare
din perspectiva politicilor memoriei istorice (1990-2022) • 213

ZAHORÁN CSABA
Emlékezetpolitika és történelem: A „Nagy Egyesülés” és „Trianon” centenáriuma
Romániában és Magyarországon 2018 és 2020 között • 247

LIST OF CONTRIBUTORS • 283

CULTUL LUI VLAD ȚEPEȘ

ÎN ISTORIOGRAFIA ȘI LITERATURA UMANISTĂ MAGHIARĂ

Epigramele lui Janus Pannonius despre arestarea lui Dracula

Levente Nagy

CINEVA FACE o supoziție; un altul clădește pe ea o teorie; un al treilea o ia drept un adevăr, trage concluziuni dintr-înșă și mai adaugă ceva de la sine; un al patrulea adaugă la cele adause și mergând tot așa într-un fel de șir genealogic, istoria trece pe nesimție „in longas errorum generationes” [în șirul lung al erorilor], până ce în sfârșit avem dinaintea noastră un uriaș arbore, ale cărui ramuri îndrăznețe în loc să ofere istoricului obosit o odihnă sigură și un sprijin puternic, îi storc sudori de sânge.¹

Acest fragment dintr-un studiu al contelui József Kemény (1795-1855) a fost citat de Ioan Bogdan în prefața cărții sale în care publicase pentru prima dată povestirile germane și rusești despre Vlad Țepeș. Prin editarea acestor narațiuni, Bogdan voia să contracareze acel cult care se ivise la sfârșitul secolului al XIX-lea în literatura și în învățământul românesc și care îl prezenta pe voievodul valah într-o ipostază pozitivă:

Și de unde Vlad Țepeș la istoricii mai vechi, ca Șincai și Engel, este ceea ce a fost în realitate: un crunt tiran și un monstru al omenirii, el se transformă la cei mai noi pe încetul într-un mare și viteaz domn, într-un organizator militar al țării, într-un protector al celor săraci și drepti, ba chiar într-un geniu al națiunii.

Cercetările referitoare la prezentul studiu au fost realizate în cadrul grantului MTA-BTK Lendület „Momentum” Humanist Canons and Identities Research Group.

1. Ioan Bogdan, *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui: Studiu critic*, București: Editura Librăriei Socec, 1896, p. V.

Scopul lui Bogdan

este a restabili adevărul istoric asupra unui personaj care n-ar trebui să se dea astăzi în școalele noastre drept model de vitejie și patriotism, ci de care ar trebui să ne rușinăm ca de un trist product al unor vremuri barbare și al unei naturi patologice moștenite.²

Este ironia sorții că Bogdan, pentru a-și susține lupta împotriva falsificatorilor imaginii lui Vlad Țepeș, l-a citat exact pe acel József Kemény care a fost unul dintre cei mai mari falsificatori de surse literare și istorice. Chiar și articolul din care Bogdan citase fragmentul de mai sus conținea mai multe diplome medievale falsificate de Kemény, care se refereau la niște familii de cnezi români din Ardeal, unele într-adevăr existente, altele însă doar inventate de însuși Kemény.³

Acest episod trebuie să ne îndemne la precauție. Cel care se ocupă de cazul Vlad Țepeș poate fi înghițit ușor de mlaștina interpretărilor greșite și a falsificărilor conceptuale. Chiar din această cauză cred că o interpretare calmă a fenomenului respectiv este deosebit de importantă astăzi, când prin diletantismul fantezist, sprijinit de valul informațiilor necontrolate de pe internet, istoriografia se află în fața unei provocări nemaiîntâlnite până acum. Articolul de față ar dori să fie o mică contribuție la prezentarea acelor mecanisme în legătura cu construirea imaginii negative a lui Vlad Țepeș care duc la acele *longas errorum generationes* despre care vorbea Kemény în studiul său citat de Ioan Bogdan.

De la începutul anilor 1460 până la mijlocul secolului al XVI-lea, Vlad Țepeș, voievodul Țării Românești, la vremea respectivă o țară mică din sud-estul Europei, a fost vedeta mass-mediei europene de atunci. Povestirile care relatau isprăvile voievodului au fost la modă timp de un secol și jumătate; despre faptele „tiranului Dracula-Voievod” din perioada cuprinsă între anii 1463 și 1560 ni s-au păstrat șapte manuscrise

2. Bogdan, p. VI, X.

3. Studiul lui Kemény din care citează Bogdan, „Über die ehemaligen Knesen und Kenesiate der Walachen in Siebenbürgen”, *Magazin für Geschichte Literatur und alle Denk- und Werkwürdigkeiten Siebenbürgens*, vol. 2, caietul III, 1846, p. 286-339. Despre falsurile lui Kemény publicate chiar în acest articol: Nagy Levente, „Societatea pentru cultivarea limbii române a lui József Kemény”, în *Omagiu profesorului septuagenar Victor Iancu*, coord. Mircea Farcaș, Cluj-Napoca: Risoprint, 2006, p. 367-389.

și treisprezece tipărituri.⁴ Pe lângă aceste texte, între 1460 și 1470 au fost făcute cinci criptoportrete ale voievodului, care ori însoțeau textele amintite ca ilustrații, ori erau plasate pe altarele unor biserici importante din Viena.⁵ În aceste povestiri Vlad a fost prezentat ca prototipul tiranului crud și nemilos, fiind pus totodată în rândul marilor persecutori ai creștinismului (Irod, Nero, Dioclețian). Această imagine negativă a voievodului a fost întărită și de criptoportretele amintite, unde Vlad apare ori în rolul lui Pilat, ori în cel al proconsulului Aegeas din Patras, din a cărui poruncă a fost răstignit Sfântul Andrei.

Această carieră mass-mediatică neobișnuită a fost declanșată de faptul că în toamna anului 1462 regele Ungariei, Matia, l-a arestat pe voievod și l-a ținut în captivitate, mai bine zis într-un fel de arest la domiciliu, la Buda și la Visegrád, timp de mai bine de zece ani. Primul care a scris despre arestarea lui Vlad a fost poetul umanist maghiar Janus Pannonius (1434-1472). Epigrama sa cu titlul *De captivitate Dracolae Waywodae Transalpini* a fost scrisă în decembrie 1462.⁶ După aceea, centrul propagandei defăimătoare la adresa lui Vlad se mută la Viena, iar mai târziu, după moartea voievodului (1476), în orașele comerciale germane (Nürnberg, Lübeck, Bamberg, Leipzig). Primul umanist vienez care s-a interesat de „povestirile despre Dracula-Voievod” a fost Thomas Ebendorfer (1388-1464), profesor de teologie la Universitatea din Viena. În lucrarea sa scrisă în anii 1462-1463 (Ebendorfer moare la 12 ianuarie 1464) *Chronica regum Romanorum*, povestirile despre voievodul valah sunt incluse printre evenimentele care narează întâmplările ce au avut loc în cursul anilor 1460-1462.⁷ Versiunea cea mai elaborată a poveștilor despre Dracula (*Von ainem Wurtich der hiess Trakle Waida von der Walachei*) a fost scrisă de Michael Beheim (1416-1470 sau 1474) în vara-toamna

4. Vezi descrierea și analiza bibliografică a acestora la Dieter Harmening, *Der Anfang von Dracula: Zur Geschichte von Geschichten* (Quellen und Forschungen zur Europäischen Ethnologia I), Würzburg: Königshausen+Neumann, 1983, p. 81-88.

5. Erwin Pokorny, „Bildnisse und Kryptoporträts des Vlad Dracula”, *Ars Transylvanica*, 18, 2008, p. 109-118.

6. Iani Pannonii *Opera quae manserunt omnia*, vol. I, *Epigrammata*, fasc. 1, *Textus*, edidit, praefatus est et apparatus critico instruxit Iulius Mayer, similia addidit Ladislaus Török, Budapest: Balassi Kiadó, 2006, p. 221-222.

7. Ediția modernă: Thomas Ebendorfer, *Chronica regum Romanorum* (Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum. Nova series XVIII, Pars I-II), ed. Harald Zimmermann, Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 2003.

anului 1463. La vremea respectivă Beheim era în slujba împăratului Frederic al III-lea (1415-1493) și se afla la Wiener Neustadt. Enea Silvio Piccolomini (alias papa Pius al II-lea), care între 1442 și 1445 a lucrat la Viena în cancelaria împăratului Frederic al III-lea, fiind în relații bune și cu Ebendorfer, a preluat povestirile despre Dracula în opera sa *Commentarii rerum memorabilium, quae temporibus suis contigerunt*. Piccolomini a murit la 14 august 1464, lucrând la *Comentarii* până la moartea sa. Lucrarea a rămas însă în manuscris și a fost publicată pentru prima dată abia în 1584. Nu numai *Comentariile* lui Piccolomini, ci și celelalte trei lucrări (epigrama lui Janus Pannonius, cronica lui Ebendorfer, cronica în versuri a lui Beheim) au rămas până în secolele XVIII-XIX în manuscris. Însă broșurile care au apărut după moartea lui Vlad, și constituie valul al doilea al propagandei, au fost tipărite. Prima broșură a fost publicată la 14 octombrie 1488 în tipografia lui Max Ayser din Nürnberg. Poveștile de groază s-au dovedit a fi o afacere bună: în șaiszeci de ani (până în 1560), treisprezece ediții ale acestora au fost publicate în diferite orașe germane (Nürnberg, Lübeck, Leipzig, Augsburg, Strasbourg, Bamberg). Ultima broșură a fost publicată cândva între 1559 și 1568 la Augsburg, în atelierul lui Matthäus Francken.⁸

În studiul de față voi încerca să prezint diferența între citirea referențială și cea estetică (literară) a acestor povestiri. Adică în ce măsură putem să le considerăm surse istorice și în ce măsură opere literare, ficționale, chiar dacă ficțiunea însemna altceva în secolul al XV-lea decât astăzi. Cred că astfel putem înțelege mai bine modul în care autorii acestor povestiri au creat imaginea voievodului crud, tiranic și anticreștin, prin imitarea și rescrierea unor toposuri literare contemporane. În analiza mea voi lua în considerare doar o singură operă literară, care este însă totodată, din punct de vedere cronologic, și prima lucrare de acest gen: epigrama lui Janus Pannonius.

Modelul propagandistic și problemele lui

PROBABIL CĂ [Janus Pannonius] a fost informat în toate detaliile importante despre contactele și alianța încheiată între curtea regală și Vlad în 1461 și despre situația din Valahia. Dacă presupunem că povestirile despre Dracula au fost scrise la curtea regală maghiară, este probabil ca Pannonius

8. Harmening, p. 81-88.

sau cancelarul [János] Vitéz să fi jucat un rol important în redactarea și distribuirea textului latin.

Citatul de mai sus este din capitolul Janus Pannonius, care va fi publicat în volumul 2/2 al prestigioasei serii *Corpus Draculianum*. Mulțumesc și pe această cale editorilor (Albert Weber, Adrian Gheorghe, Alexandru Ștefan Anca) că mi-au pus la dispoziție capitolul Janus Pannonius încă sub formă de manuscris. Am citat fragmentul de mai sus ca să arăt cât de adânc este înrădăcinată în literatura de specialitate teoria conform căreia construcția imaginii negative și propagandistice a voievodului „de către diverse puteri politice” fost concepută „cu precădere la curtea regală maghiară”.⁹ Însă în urma noilor cercetări făcute în cadrul programului *Corpus Draculianum* s-a ajuns la concluzia că situația este mult mai „complexă decât păruse în trecut, ceea ce necesită o nouă evaluare”.¹⁰ Voi încerca deci în cele ce urmează să fac o reevaluare a epigramei și a rolului lui Janus Pannonius în propaganda antidraculiană.

Iată pe scurt modelul propagandistic, formulat pentru prima dată de Șerban Papacostea. Potrivit acestuia, în vara anului 1462, în contextul unei mari campanii antiotomane coordonate de însuși papa Pius al II-lea, regele Matia a primit un sprijin financiar substanțial din partea Vaticanului și a Venetiei pentru a-l ajuta pe voievodul Țării Românești în lupta sa împotriva turcilor. La început Matia s-a arătat adeptul luptei antiotomane: a și pornit în vara anului 1462 cu armata sa în ajutorul aliatului, dar în loc să intre în Valahia a rămas în sudul Ardealului, arestându-l în noiembrie 1462 pe Vlad și recunoscându-l totodată ca voievod pe fratele acestuia, Radu cel Frumos, pus pe tronul Țării Românești de sultanul Mehmed al II-lea. Potrivit lui Papacostea, Matia trebuia să-și justifice acțiunea sa în fața papei și a Venetiei, adică trebuia să le explice de ce l-a arestat pe Vlad, în loc să-l sprijine atât militar, cât și financiar din banii trimiși de Venetia și de Vatican. Matia a acționat pe două căi: în primul rând și-a făcut rost de o scrisoare de trădare (autentică sau plăsmuită)

9. Studiu introductiv, în *Corpus Draculianum: Documentele și cronicile relative la viața și domnia voievodului Vlad Țepeș (1437-1650)*, versiune revizuită și adăugită a ediției germane, coord. Thomas M. Bohn, Adrian Gheorghe, Christof Paulus, Albert Weber, vol. 1, *Scrisori și documente de cancelarie*, tomul 2, *Cancelarii externe*, ed. Albert Weber, Adrian Gheorghe, Ștefan Marinca și Alexandru Ștefan Anca, București: Editura Academiei Române; Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2020, p. XIX.

10. *Ibidem*.

adresată sultanului de Vlad, pe care a transmis-o îndată papei, ca un fel de „act de justificare imediată în fața celor ce aveau dreptul să-i ceară socoteală, pentru că avansaseră subvenții bănești”.¹¹ În al doilea rând i-a pus la muncă pe umaniștii săi să alcătuiască o broșură defăimătoare la adresa voievodului valah, răspândită apoi în întreaga Europă.¹²

Teoria lui Șerban Papacostea a fost acceptată de Gianfranco Giraudo¹³, iar apoi dezvoltată și nuanțată de Matei Cazacu. Papacostea susținea că în 1460 Matia a primit 40.000 de ducăți de la papă pentru a organiza o nouă cruciadă împotriva turcilor. Cu banii respectivi Matia ar fi trebuit să-l sprijine și pe Vlad Țepeș în lupta antiotomană. Cu toate acestea, poate și la insistențele sașilor transilvăneni, până la urmă Matia a decis să-l sacrifice pe Vlad¹⁴, fiind constrâns să mențină pacea cu turcii cu orice preț pentru a-și putea dedica energiile și banii recăștigării coroanei, care se afla la vremea respectivă la Frederic al III-lea.¹⁵ Prin campania pamfletară dirijată în defavoarea lui Vlad, Matia a vrut

11. Șerban Papacostea, „Cu privire la geneza și răspândirea povestirilor scrise despre faptele lui Vlad Țepeș”, *Romanoslavica*, 12, 1966, p. 162.
12. „Apariția, la sfârșitul anului 1462 și în cursul anului 1463, a primelor texte cu relatarea faptelor lui Vlad Țepeș: *manuscrisul de la Viena*, încorporat în cronica lui Thomas Ebendorfer, *Comentariile* lui Enea Silvio Piccolomini și *Povestirea în versuri* a lui Michael Beheim nu constituie, așadar, decât un aspect al campaniei propagandistice menite să acopere abandonarea de către regele Ungariei a acțiunii antiotomane la îndeplinirea căreia se angajase. [...] Tradiția orală despre faptele lui Vlad Țepeș a început să fie consemnată scris în anii 1462-1463, la curtea lui Matia Corvina și din inițiativa lui. Tot regelui Ungariei, căruia povestirile despre cruzimile lui Vlad Țepeș i-au slujit ca material propagandistic complimentar pe lângă ‘scrisoarea de trădare’ a lui Vlad Țepeș, i se datorează rapida difuzare europeană a acestui text, care a fost integrat în *Comentariile* papei Pius al II-lea și în manuscrisul german de la Viena, încorporat ulterior cronicii lui Ebendorfer. *Curtea lui Matia Corvin din Buda a fost așadar centrul de iradiere în Europa atât a primei serii de texte privitoare la faptele lui Vlad Țepeș, puse în circulație în anii 1462-1463, cât și a celei de-a doua, adaptată la modificările petrecute între timp și alcătuită din broșurile tipărite în limba germană în deceniul 1480-1490 și din versiunea rusă, care aparține aceleiași perioade*” (Papacostea, p. 165). Sublinierile în textul original.
13. Gianfranco Giraudo, *Drakula: Contributi alla storia delle idee politiche nell'Europa orientale alla svolta del XV secolo* (Collana Ca' Foscari, Seminario di Storia, Studi e Ricerche 4), Venezia: Libreria Universitaria Editrice, 1972, p. 57-59.
14. Matei Cazacu, „À propos du récit russe «Skazanie o Drakule voevode»”, *Cahiers du monde russe et soviétique*, 15, 3-4, 1974, p. 282.
15. Fără încoronarea făcută cu Sfânta Coroană maghiară de arhiepiscopul de Strigoni (Esztergom), nimeni nu putea să fie rege pe deplin legitim în Regatul Ungariei. În

justifier l'emploi des grosses sommes d'argent reçues du pape et de Venise pour venir en aide à Vlad l'Empaleur et qu'il avait utilisées pour gagner des partisans en Transylvanie et ailleurs dans sa lutte contre Frédéric III. Ces récits étaient la seule justification qu'il pouvait présenter. La Cour de Bude se chargea de leur diffusion.¹⁶

Materialul povestirilor defăimătoare la adresa voievodului valah a fost furnizat de sașii ardeleni în timpul expediției militare din toamna anului 1462. La cancelaria regală din Buda, aceste povestiri redactate de sași în germană au fost traduse de umaniștii lui Matia în latină și trimise la Roma și la Venetia. Conform lui Cazacu, o variantă a broșurii, care conținea deja și un portret al lui Vlad, a fost imprimată în 1462 la Bamberg.¹⁷

Într-un alt articol, Cazacu specifica și că broșura redactată la Buda a fost dusă la Viena și la Wiener Neustad în iulie 1463 de solia lui Matia care ducea tratative în legătură cu răscumpărarea coroanei maghiare.¹⁸ Cu această ocazie, manuscrisul povestirilor despre Dracula a fost predat tipografului Ulrich Haan, care exact la momentul respectiv a mai editat și un calendar la Viena. Haan a editat povestirile despre Dracula cu titlul *Die Geschichte Dracole waide*, dar din această broșură nu ni s-a păstrat niciun exemplar.¹⁹

noaptea de 20-21 februarie 1440, coroana maghiară a fost furată din palatul regal din Visegrád de Elena Wolfram, curteana reginei Elisabeta de Luxemburg, care la rândul ei era soția lui Albert de Habsburg, coroana ajungând astfel în mâinile Habsburgilor. Vezi Pálosfalvi Tamás, „Koronázástól koronázásig: A korona elrablása és hazatérése (1440-1464)”, in *A Szent Korona hazatér: A magyar korona tizenegy külföldi útja (1205-1978)* (Monumenta Hungariae Historica, Dissertationes), ed. Pálffy Géza, Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2018, p. 125-137.

16. Cazacu, „À propos du récit russe”, p. 284.

17. „À en croire un contemporain, le chroniqueur Leonardus Hefft, traducteur et continuateur d'André de Ratisbonne, une version imprimée et ornée du portrait de Vlad commença à circuler dès cette année 1462, ce qui pourrait indiquer Bamberg comme lieu d'impression” (Cazacu, „À propos du récit russe”, p. 284).

18. Coroana a fost răscumpărată cu o sumă enormă: 80.000 de florini-aur: Pálosfalvi Tamás, „Hunyadi Mátyás visszaszerzi a Szent Koronát”, *Rubicon*, 29/7-8, 2018, p. 33-39.

19. Matei Cazacu, „«Geschichte Dracole waide»: Un incunable imprimé à Vienne en 1463”, *Bibliothèque de l'École des Chartes*, 139, 22, 1981, p. 213, 215-216, 219.

Mai târziu Cazacu a sintetizat cercetările sale într-o monografie publicată inițial în limba franceză²⁰, iar mai târziu tradusă în engleză, română și polonă, cunoscând astfel o largă circulație internațională printre cercetătorii care se ocupă cu figura voievodului valah. Teoria lui Cazacu a fost acceptată, ba chiar gândită mai departe, și de reputatul istoric francez Jean Béranger, un bun cunoscător al istoriei Europei Centrale. Béranger accepta ideea conform căreia Matia, în loc să folosească banii primiți de la Veneția și de la Roma pentru sprijinirea luptei antiotomane a lui Vlad, i-a deturnat și i-a folosit pentru răscumpărarea coroanei maghiare de la Frederic („il détournait les fonds de la croisade pour dédommager l'Empereur Frédéric III”)²¹, fiind astfel nevoit să explice Senatului venețian și Curiei papale de ce nu a intervenit în favoarea lui Vlad, punând în funcțiune un adevărat aparat propagandistic, demn de invidiat de orice guru al propagandei politice din secolul al XX-lea. A născocit cu ajutorul negustorilor sași o scrisoare falsă, conform căreia Vlad ar fi vrut să-l trădeze și să-l dea pe mâna turcilor pe însuși Matia. După părerea lui Béranger, deși Veneția și Pius al II-lea păreau să accepte această explicația (Pius includea scrisoarea respectivă și în textul *Comentariilor* sale), toată lumea știa că argumentul regelui maghiar nu avea o bază solidă. Pentru a întări imaginea negativă a lui Vlad, Matia a știut să se folosească de umaniștii săi formați în Italia, care s-au pus pe treabă și au redactat acele faimoase povestiri în care voievodul valah era prezentat ca un tiran crud și trădător al creștinătății. Béranger accepta ipoteza lui Cazacu, avansată în teza sa de doctorat, potrivit căreia prima versiune a povestirilor despre Dracula-Voievod a fost redactată de Janus Pannonius în latină.²² Această versiune a fost tradusă în germană și dusă la Wiener Neustadt în vara anului 1463

20. Matei Cazacu, *L'Histoire du prince Dracula en Europe centrale et orientale (XVe siècle)*, prezentare, ediție critică, traducere și comentariu, Genève: Librairie Droz, 1996.

21. Jean Béranger, „Conscience européenne et mauvaise conscience à la cour de Mathias Corvin: La naissance du mythe de Dracula (1462-1465)”, în *La Conscience européenne au XVe et au XVIe siècle: Actes du colloque international organisé à l'École Normale Supérieure de Jeunes Filles (30 septembre – 3 octobre 1980)* (Collection de l'École Normale Supérieure de Jeunes Filles n° 22), Paris: s.n., 1982, p. 18.

22. Menționând această ipoteză și în monografia deja citată: „Pour ce qui est de l'auteur de ce texte conçu sans nul doute à la Cour de Bude, nous ne disposons d'aucune donnée précise à son sujet. [...] Il nous semble, toutefois, possible d'avancer l'hypothèse qu'il eut s'agir de l'humaniste Janus Pannonius (1434-1472), de son vrai nom János Csezmiczai” (Cazacu, *L'Histoire du prince Dracula*, p. 33).

de episcopul de Oradea János Vitéz (1408-1472), conducătorul tratativelor care vizau recuperarea coroanei de la împăratul Frederic. Această variantă germană a și fost publicată în 1463 la Viena de tipograful Ulrich Haan, sub titlul *Die Geschichte Dracole waide*.²³ În concepția lui Bérenger, Matia a fost printre primii domnitori europeni care au știut să folosească cu succes tiparul ca mijloc de propagandă politică indirectă.²⁴

La prima vedere, această teorie, lansată de Șerban Papacostea, iar apoi preluată și dezvoltată mai departe de Matei Cazacu și de Jean Bérenger, pare a fi foarte coerentă și logică. Însă, după părerea mea, este ruptă de contextul secolului al XV-lea și are un iz de secolul al XX-lea. Iată câteva întrebări care se pot pune în legătură cu această teorie: ce rost ar fi avut editarea unei broșuri în germană la Viena pentru influențarea indirectă a Senatului venețian și a Curiei papale? Nu ar fi fost mai logică editarea unei broșuri în italiană la Veneția sau la Roma? Dar o problemă și mai mare: la vremea respectivă (1462-1463), Viena era zdruncinată de un război civil, întucât fratele împăratului Frederic al III-lea, prințul Albrecht, asedia orașul încă din 1461. Frederic s-a retras la Hofburg, iar apoi la Wiener Neustadt, iar luptele s-au încheiat doar în decembrie 1463, odată cu moartea neașteptată a lui Albrecht.²⁵ Este adevărat că Ulrich Haan venise la Viena în 1462 pentru a pune în funcțiune o tiparniță; dar imediat după sosirea sa s-a ivit un conflict acerb între el și corporația studenților de la Universitatea din Viena, corporație numită Schreiberzeche. Cei care făceau parte din această asociație erau studenți care nu reușiseră să-și termine studiile întrucât nu absolviseră examenul final; aveau însă dreptul să copieze disputele profesorilor, afișele publice, anunțurile, cărțile de rugăciune bisericești, pe care le și vindeau. Este normal astfel că au văzut în tipografia lui Haan o amenințare serioasă. În ciuda acestui fapt, la 20 august 1462 Haan a reușit să tipărească o epigramă ironică la adresa

23. Cazacu, *L'Histoire du prince Dracula*, p. 18-19, 21.

24. „Ainsi Mathias Corvin était-il un des premiers princes à utiliser l'imprimerie pour toucher l'opinion publique, car il savait bien que ses explications confuses n'avaient pas convaincu ni le Sénat de Venise, ni l'Empereur” (Cazacu, *L'Histoire du prince Dracula*, p. 21).

25. Ferdinand Opll, *Nachrichten aus dem mittelalterlichen Wien: Zeitgenossen berichten*, Wien-Köln-Weimar: Böhlau Verlag, 1995, p. 175-190; Peter Csendes, „Von späten 14Jahrhundert bis zum Ersten Wiener Türkenbelagerung (1529)”, in *Wien – Geschichte einer Stadt*, vol. 1, *Von den Anfängen bis zur Ersten Türkenbelagerung*, ed. Peter Csendes și Ferdinand Opll, Wien: Böhlau Verlag, 2001, p. 163-168.

adeptilor lui Albrecht, care la vremea respectivă erau stăpânii oraşului. Epigrama, afişată pe uşile bisericilor din Viena, a stârnit o furie aşa de mare în rândul adeptilor lui Albrecht, încât consiliul orăşenesc a hotărât expulzarea imediată a lui Haan din oraş şi distrugerea tiparniţei. Haan a fugit la împăratul Frederic, la Wiener Neustadt, unde a rămas până în 1465, dar tiparniţa sa fiind distrusă, nu a mai tipărit nimic. În 1465 a plecat la Roma, unde şi-a reînceput activitatea de tipograf abia în anul 1467.²⁶ Cred că putem afirma că în astfel de condiţii ar fi fost imposibil să publice Ulrich Haan la Viena povestirile despre Dracula-Voievod. Deci atât afirmaţiile lui Cazacu, cât şi cele ale lui Bérenger privind folosirea tiparului ca mijloc de propagandă de regele Matia nu pot fi dovedite, cel puţin în acest caz.

Să vedem câţi bani a primit Matia în 1462 pentru sprijinirea campaniei antiotomane a lui Vlad. Pe baza rapoartelor solului veneţian la curtea regală din Buda, Pietro di Tommasi, putem să reconstituim destul de bine soarta banilor trimişi de Senatul veneţian şi de Curia papală. La 4 martie 1462, Tommasi raportează Senatului veneţian că Matia i-a arătat şi i-a şi dat pentru a fi copiat şi transmis mai departe faimoasa scrisoare a lui Vlad din 11 februarie 1462 în care voievodul relata regelui maghiar evenimentele campaniei sale antiotomane sud-dunărene. Potrivit lui Tommasi, Matia era ferm hotărât să meargă în ajutorul lui Vlad²⁷, însă pentru a realiza acest lucru îl ruga pe Tommasi să intervină pe lângă Senat în privinţa unui ajutor financiar.²⁸ Pe baza acestui raport, Senatul decide că îi va oferi lui Matia o subvenţie rapidă de 12.000 de florini, fiind totodată dispus ca ulterior să-i mai plătească regelui maghiar

26. Despre aventura lui Haan la Viena, vezi Gedeon Borsa, „Über die Anfänge des Buchdruckes in Wien”, *Beiträge zur Inkunabelkunde*, seria 3, vol. I, 1965, p. 48-75.

27. „Spune Majestatea Sa că din tot sufletul altceva nu aşteaptă decât să se pregătească şi, în numele lui Dumnezeu, să coboare în Transilvania, pentru ca, în caz de nevoie, să se poată uni cu pomenitul voievod şi să facă ceea ce trebuie să facă un principe creştin” (*Corpus Draculianum*, vol. 1, tom. 2, nr. 114).

28. „Însă, prealuminate principe, aşa cum în alte scrisori i-am spus Înălţimii Voastre, este trebuincios şi grabnic ca acesta să fie ajutat în privinţa acestor chestiuni, atât prin trimiterea unui legat, cât şi prin trimiterea de bani în sprijinul acestora, ţinând cont de împrejurările sale cumplite în care se află [Matia] pentru că, nevăzând acest rege nicio măsură, ci că are parte doar de cuvinte goale aşa cum zice că a avut în trecut, este îndoielnic că nu se va ajunge la o cădere cu pagubă şi ruşine pentru creştini” (*Corpus Draculianum*, vol. 1, tom. 2, nr. 114).

10.000 de florini pe lună atâta timp cât durează campania antiotomană.²⁹ În scrisoarea din 22 aprilie 1462 trimisă papei, Senatul a schimbat puțin oferta, afirmând că îi va plăti lui Matia ca sprijin financiar 3.000 de florini-aur (adică 12.000 de ducați) pe lună, dar numai timp de șase luni.³⁰ La 5 mai 1462, Tommasi este anunțat că în curând Senatul va trimite 10.000 de ducați la Buda. La 18 mai 1462, Senatul îl anunță pe Tommasi că, din acești 10.000 de ducați, 3.000 vor fi trimiși la Buda prin intermediul guvernatorului din Zara. La 16 iunie 1462, Senatul venețian îi preciza lui László Vezsényi, solul lui Matia la Roma, că banii promiși încă nu au fost trimiși. La 28 iunie 1462, Senatul îl anunță din nou pe Tommasi că 7.000 de florini vor fi trimiși la Buda tot prin intermediul guvernatorului din Zara. La 5 august 1462, Senatul îl îndeamnă pe trimisul său la Vatican, Nicolao Sagundino, să intervină pe lângă papă în privința trimerii unui ajutor financiar regelui maghiar, specificând că Veneția este dispusă să plătescă 3.000 de florini pe lună timp de șase luni, fiind gata chiar să mărească această sumă la 4.000 sau chiar 5.000 de florini, care ar trebui trimiși cât mai curând lui Matia. Din scrisoarea Senatului trimisă lui Tommasi la 11 octombrie 1462 reiese că până la data respectivă nu a ajuns încă niciun ban la curtea regală din Buda. Cu o zi mai târziu, Senatul venețian îl anunță pe trimisul său de la Vatican că 1.800 de ducați promiși lui Matia sunt gata să fie trimiși la Buda.³¹

Din aceste date reiese clar că până la mijlocul lunii octombrie au existat doar promisiuni din partea Veneției și a Vaticanului. În realitate Matia nu a primit până la data respectivă niciun ban; deci el nu putea să deturneze fonduri de care nu dispunea, astfel nefiind deloc obligat să dea vreo explicație Veneției și papei în legătura cu arestarea lui Vlad.

29. *Magyar diplomáciai emlékek: Mátyás király korából 1458-1490* (Monumenta Hungariae Historica) (citată în continuare MHH), vol. I, ed. Nagy Iván și B. Nyáry Albert, Budapest: A M. Tud. Akadémia Könyvtár-és Kiadó Hivatalában, 1875, p. 122-123.

30. MHH, I, p. 130-131.

31. Vezi toată corespondența: MHH, I, p. 131-137, 148-149, 153-155, 176-178, 181-182.

Epigrama lui Janus Pannonius despre arestarea lui Vlad

AM VĂZUT mai sus că în literatura de specialitate ipoteza conform căreia poetul umanist Janus Pannonius ar fi jucat vreun rol în redactarea povestirilor despre Dracula-Voievod persistă încă.³²

Răsunăți peste tot: în sfârșit este-n lanțuri tiranul capturat,
cel puțin dacă vestea nu-i falsă.
Cântați vesel, Nimfe, din nou și după melodia veselă
dansați un dans solemn, o Muze!
Și tu, care-ai realizat o victorie-așa de mare fără vărsare de sânge
și-ai învins, totuși de ce ești departe de noi în toiul iernii?
Numai pentru-aceasta te implorăm cu toții cu glas rugător,
întoarce-ți fața la ai tăi, venerabile rege, și întoarce-te-acasă.
Dar dacă rugămințile poporului tău nu te mișcă-n niciun fel,
te imploră soția [de fapt logodnica],
te imploră mama; poți tu să rămâi dur și să spui la acestea: nu!³³

Am făcut această traducere întrucât cu cât mai mult a fost citată această epigramă, cu-atât mai puțin a fost analizată. Cea mai erudită interpretare o datorăm autorilor volumului *Corpus Draculianum* 2/2, dar această lucrare fiind o ediție de surse, acolo este vorba mai mult despre un comen-

32. E drept că Matei Cazacu, fără vreo justificare începând cu monografia din 2004, a renunțat la această ipoteză. Vezi Matei Cazacu, *Dracula* (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450, vol. 46), Paris: Éditions Tallandier, 2004. Vezi și traducerile române și engleze ale acestei monografii: *Dracula*, traducere de Dana-Ligia Ilin, București: Humanitas, 2008; *Dracula*, ed., cu o introducere, de Stephen W. Reinert, traducere de Nicole Mordarski, Stephen W. Reinert, Alice Brinton și Catherine Healey, Leiden-Boston: Brill, 2017.

33. „Dicite io paean: captus fert vincla tyrannus,
si modo non falsum publica fama sonat.
Dicite rursus io paean et carmina festis,
Pierides Nymphae, iungite festa choris.
At tu cui nullo decus hoc cum sanguine venit,
ecquid iam medio frigore victor abes?
Hoc unum cuncti te supplice voce rogamus,
redde tous vultus, rex venerande, tuis.
Sin populi nil vota movent, hoc sponsa precatur,
hoc genitrix; an et his, dure, negare potes?”
(Iani Pannonii, p. 221-222)

tariu de text decât de o analiză filologică și istorică a epigramei. Istoricii au interpretat bineînțeles referențial epigrama: ce ne spune textul despre „realitatea istorică”? Autorii volumului *Corpus Draculianum* 2/2 au ajuns la concluzia că epigrama este cea mai veche dovadă a faptului că la curtea regală maghiară se vorbea despre Vlad ca despre un tiran. Cu toate acestea – adaugă ei – nu există nicio dovadă, chiar indirectă, că Janus Pannonius ar fi participat la redactarea povestirilor despre Dracula-Voievod, deși era la curent cu conținutul acestor povestiri. Pe de altă parte, este straniu și că el n-are niciun cuvânt de spus despre trădarea voievodului, care-ar fi fost cauza cea mai importantă a arestării acestuia.

În epigramă Vlad este numit într-adevăr tiran, iar autorul se bucură că voievodul este în sfârșit arestat, dar în rest Janus Pannonius nu ne spune în ce anume constă tirania voievodului valah. În afară de asta nu Vlad, ci Matia este eroul principal al epigramei: despre arestarea tiranului există doar un singur rând, despre bucuria cauzată de acest act două rânduri, iar despre rugămintea epigramistului adresată lui Matia în vederea întoarcerii dintr-o campanie inutilă avem șase rânduri. Deci se vede clar că Janus Pannonius este îngrijorat mai mult de campania lui Matia, și nu de tirania lui Vlad. Îngrijorarea era bine fondată și avea un caracter strict personal. Conform obiceiului de atunci, când o campanie militară era condusă însuși de rege, episcopul de Pécs era obligat să participe personal la campania respectivă. Janus în 1462 fiind deja episcop de Pécs, ar fi trebuit să fie alături de Matia în Transilvania. Episcopului îi era însă groază de război și de orice fel de campanie militară. Examinând biografia lui putem observa că în general se îmbolnăvește exact atunci când regele se pregătește pentru vreo campanie militară. Această experiență este hotărâtoare și pentru activitatea sa poetică. Una dintre cele mai frumoase poezii ale sale este intitulată *De se aegrotante in castris* (*Despre sine însuși atunci când s-a îmbolnăvit în tabără*). Deci era gata să facă orice numai să nu trebuiască să meargă la război.³⁴ Așa s-a întâmplat și în 1462, când a preferat să rămână lângă femei: adică la curtea regală din Buda, lângă mama și tânăra logodnică (Ecaterina de Podiebrad) a lui Matia. Cu cât se prelungea campania lui Matia, cu atât mai mult creștea posibilitatea chemării pe front și a lui Janus. Citită din acest punct de vedere, epi-

34. Pajorin Klára, „Janus Pannonius és Mars Hungaricus”, in *Klaniczay-émlékkönyv: Tanulmányok Klaniczay Tibor emlékezetére*, red. Jankovics József, Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete; Balassi Kiadó, 1994, p. 59.

grama are și o doză de ironie. De fapt campania lui Matia este făcută de râs de Janus: regele luptă într-un ger cumplit în ținuturile barbare fără vreun rezultat măreț (cel mai mare succes este arestarea tiranului Dracula – tot ironie), în loc să vină acasă în brațele calde ale Ecaterinei. Janus știa bine că luptele pe frontul antiotoman din Țara Românească s-au încheiat de mult: trupele sultanului s-au retras din Valahia la mijlocul lunii iulie, aflându-se în octombrie-noiembrie 1462 deja la Edirne.³⁵ Între timp Radu cel Frumos a fost recunoscut ca domn într-un timp record de familii boierești de vază din Țara Românească. Ba chiar la 15 august 1462 Albert de Istenmezeje, vicecomite al secuilor, transmisese un mandat Sfatului brașovean pentru păstrarea armistițiului încheiat cu Radu cel Frumos.³⁶

În aceste condiții, ce rost mai avea campania lui Matia? Niciunul. Dar acest lucru nu putea să-l afirme Janus Pannonius în mod direct. Este grăitor însă faptul că și cealaltă epigramă scrisă tot în acest context se bazează exact pe această concepție ironică: campania lui Matia nu mai are niciun rost și ar fi mult mai bine dacă regele s-ar întoarce în brațele Ecaterinei:

Mărite rege, porți război într-o iarnă cumplită,
 nu te-mpiedică nici vântul, nici zăpada.
 Spada ta-nghețată e reținută-n teacă în acest ger cumplit
 în care nici mâna rigidă nu poate să pună zăbala [pe cai].
 Dar tu tot te lupți și zidurile cetăților le distrugi,
 asemenea lui Marte și tatălui tău.
 Ar fi bine dacă te-ai odihni, fiindcă
 timpul campaniilor militare este vara.³⁷

35. *Corpus Draculianum*, vol. 1, tom. 2, nr. 134-141.

36. *Corpus Draculianum*, vol. 1, tom. 2, nr. 80.

37. „Horrida saevit hyems, et adhuc, rex inclyte, bellas,
 excutiunt densae nec tibi tela nives.
 Ipsos triste gelu vaginis detinet enses,
 nec possunt rigidae frena movere manus.
 Tu tamen et pugnas misces et moenia frangis,
 tantum vel Martis, vel genitoris habes.
 Otia iam placeant; castris mox rite locandis
 commodiora novi tempora veris erunt.”
 (Iani Pannonii, p. 221)

Ironia este pregnantă și în această epigramă. Afirmățiile versurilor sunt adevărate exact invers, adică pe dos. De fapt în iarna anului 1462 (în noiembrie-decembrie), Matia nu era pe câmpul de luptă, ci își petrecea timpul printre zidurile bine fortificate ale orașelor săsești: pe 23 septembrie 1462 sosește la Sibiu, în 6 octombrie este la Rupea, între 14 și 19 octombrie la Sfântu Gheorghe, între 2 noiembrie și 3 decembrie la Brașov, în 8 decembrie la Sighișoara, între 9 și 12 decembrie la Mediaș, în 13 decembrie la Cenade, în 13-14 decembrie la Sebeșul Săsesc, în 18 decembrie la Baia de Criș. Ajunge înapoi la Buda pe 3 ianuarie 1463.³⁸ Nu a distrus niciun zid de cetate și nu s-a luptat cu inamicul (adică cu turcii) nici ca un Marte, nici ca un Ioan de Hunedoara. Versul *Ipsos triste gelu vaginis detinet enses* are cele mai puternice conotații erotico-ironice: acea spadă ar trebui să fie într-o teacă mai caldă.

Epigramele lui Janus Pannonius în context umanist

PUTEM ÎNSĂ să plasăm interpretarea acestor epigrame la un nivel și mai subtil. În concepția umaniștilor de atunci, tot ce se afla la nord de Italia era *barbaricum*, inclusiv Pannonia (și pentru Janus), să nu mai vorbim de Dacia. Degeaba aceste meleaguri au fost stăpânite cândva de romani: această „barbara terra” i-a corupt și pe ei. Ideea aceasta este concepția centrală a unei alte epigrame a lui Janus, scrisă tot despre campania din toamna-iarna anului 1462 a lui Matia.

[Oh,] munții Sarmației și cele șapte ramuri
 albastre-ale Istrului prin care el se varsă-n Marea Neagră
 și tu, pământ barbar, stăpânit cândva
 de coloniști romani pe care i-ai stricat,
 de ce rețineți domnul nostru timp așa de-ndelungat la arme?
 Oare vreți să bea numai apa Tanaisului înghețat?
 Luna deja s-a umplut de patru ori,
 și noi nici acum nu putem striga: vine regele!
 Oare când se va-ntoarce? Oare când se va-mpodobi Buda cu cununi de flori

38. Horváth Richárd, *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458–[1476]–1490)* (História Könyvtár Kronológiák, Adattárak 12. Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 2), Budapest: História – MTA Történettudományi Intézet, 2011, p. 71-73.

să-l aplaude cu bucurie pe Neoptolemusul său?
 Dacă mai există-n voi ceva pudoare, trimiteți-ne-napoi pe cel absent:
 micuța Caterina să-și afle bărbatul.³⁹

Exact aceeași situație și aici ca și în cele două epigrame analizate mai înainte: Matia este reținut de *barbara terra*, iar logodnica îl așteaptă degeaba. Însă în această epigramă apare un element nou: este vorba despre o aluzie la faptul că românii, deși sunt urmașii romanilor, nu mai sunt ceea ce au fost romanii antici, fiindcă între timp s-au stricat: *ac tu Romanis olim possessa colonis, / sed iam corrupto barbara terra sono*. Coruperea romanilor se datorează pământului barbar. Este vorba aici despre un vechi topos literar, care se trage din scrierile lui Hipocrate, Herodot și Aristotel, conform căruia caracterul unui popor este determinat de clima zonei geografice în care el trăiește. Astfel, de exemplu, Nordul rece stă sub semnul lui Marte: popoarele care trăiesc acolo (sciții, geții, dacii etc.) sunt barbari, belicoși, sălbatici, necivilizați. Sudul cald stă sub semnul Venerei: popoarele sudice preferă dragostea, cultura, știința și filosofia în locul războiului.⁴⁰ Epigramele lui Janus despre campania lui Matia din

39. „Sarmatici montes et vos septemplicis Histri
 caerulea Euxino cornua mixta mari,
 ac tu Romanis olim possessa colonis,
 sed iam corrupto barbara terra sono,
 quid dominum lentis longe retinetis in armis?
 An gelidum Tanaim vultis ut ille bibat?
 Plena quater totidem complet iam Cynthia menses,
 dicere adhuc magno nec licet ore: venit.
 Quando erit, ut redeat? Quando redimita coronis
 plaudet laeta suo Buda Neoptolemo?
 Reddite, si pudor est, absentem reddite tandem:
 nubere parva viro iam Katharina potest.
 (Iani Pannonii, p. 220-221)

Deși în titlu figurează Moldova, nu poate să fie vorbă despre acest principat. Campania condusă împotriva lui Ștefan cel Mare are loc în 1467, iar Ecaterina de Podiebrad (Poděbrady) a murit la 8 martie 1464. Din ultimul vers al epigramei reiese clar că Ecaterina încă este logodnica lui Matia, astfel că epigrama trebuia să fi fost scrisă înaintea lunii mai a anului 1463 (data nunții). Ori Janus a confundat Valahia și Moldova (ceea ce este mai puțin probabil), ori confuzia aparține copiștilor de mai târziu.

40. Lucian Boia, *L'Homme face au climat: L'Imaginaire de la pluie et du beau temps*, Paris: Les Belles Lettres, 2004, p. 13-16; Jankovits László, *Nobilis ingenio: Janus Pannonius*

1462 se încadrează perfect în acest model: pe câmpul de bătălie este frig (și la propriu, și la figurat), barbarie, pe când în palatul din Buda este cald și îl așteaptă pe Matia dragostea.

Dacă luăm în considerare că Matia era de origine română, interpretarea epigramelor devine și mai interesantă. Știm de la Antonio Bonfini, cronicarul de curte al lui Matia, că acest lucru era discutat la curtea regală din Buda:

[Matia] știa bine că adversarii săi îi detestă originea sa nenobilă și zvonesc peste tot că s-a născut din neamul valahilor. Unii spun că este o corcitură, născută de părinți care nici măcar nu vorbeau aceeași limbă. Mai ales magnații din Ungaria de aici spuneau că crăișorul valahilor nu trebuie tolerat.⁴¹

Pentru respingerea calomniilor privind originea umilă a lui Matia, Bonfini, prin metoda analogică practică pe larg de umaniștii din secolele XV-XVII, a inventat o genealogie fictivă, susținând că Hunedoreștii se trag dintr-o antică familie romană cu numele de Corvinus. (Vezi analogia între numele de Corvinus și corbul – corvus din blazonul familiei Hunyadi.) Contrar lui Janus, Bonfini a susținut că coloniștii romani ajunși în Dacia nu au fost corupți de această *barbara terra*, fiindcă urmașii lor, adică românii, au păstrat atât limba, cât și virtuțile romanilor de odinioară:

Deși provincia poporului roman Dacia, împreună cu regiunea geților și cu Pannonia, a fost inundată de năvălirile popoarelor barbare, totuși coloniile și legiunile romane care se dezvoltaseră de curând nu au pierit. Chiar înecate sub valul de barbari, și-au păstrat limba lor [latină] și au mare grijă să nu o uite de tot, de parcă țin mai mult la limba decât la viața lor.⁴²

költészet (Irodalmi Jelen Könyvek), ed. Szőcs Géza, Budapest: Magyar PEN Club; Arad: Concord Media Jelen, 2012, p. 41-44.

41. „Non ignorabat adversarios ignobilitatem sui generis improbasse; vulgo quoque dicere Valacha ipsum gente oriundum; nonnullos hybridam appellasse, quem dissimilis lingue parentes ediderint; id imprimis citerioris Ungarie procures dicere Valachorum regulum non esse ferendum” (Bonfini, 3. 9. 291-292). Citez din ediția Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum), tomus III, decas III, ediderunt I. Fögel, B. Iványi et L. Juhász, Lipsiae: B. G. Teubner, 1936, p. 224.
42. „Provinciam suam Valachiam appellasse prodiderunt; quanquam varie barbarorum eruptiones Daciam populi Romani provinciam et Getarum regionem una cum

În concepția lui Bonfini, mersul istoriei urmează cursul naturii: evenimentele istorice se succed după schema: naștere – dezvoltare – împlinire – decădere – moarte – renaștere. Astfel, popoarele, instituțiile, orașele, familiile din când în când renasc în alte epoci. Romanii antici au renăscut în români, iar familia Corvinus în familia Hunyadi.⁴³

Se pare că Janus, originar din Slavonia, nu era adeptul concepției lui Bonfini, iar în privința originii lui Matia înclina spre opinia magnaților din „Ungaria de aici”. După părerea lor, starea românilor de atunci arăta clar că bavi coloniști romani nu au rezistat într-un mediu barbar și au decăzut: *ac tu Romanis olim possessa colonis, / sed iam corrupto barbara terra sono*.

În conformitate cu Janus, și un alt umanist al vremii, episcopul din Modruš, Nicolae, sesizase contradicția între trecutul glorios al romanilor și decadența românilor. Numai că el a inventat o altă explicație pentru acest fenomen. Nicolae de Modrussa, Nikola Modruški (c. 1427-1480), a fost trimis la Buda de Pius al II-lea după ocuparea Bosniei de către turci (iunie-iulie 1463).⁴⁴ În iarna anului 1463-1464, Nicolae se afla la rezidența episcopală a lui János Vitéz din Oradea. „Printre savanți și printre cărțile din splendida bibliotecă a episcopului mi-am petrecut foarte agreabil timpul”, scria în prefața dialogului său *De mortalium felicitate* (*Despre fericirea muritorilor*).⁴⁵ Deci trimisul pontifical s-a integrat perfect în mediul intelectual al umaniștilor din Regatul Maghiar de atunci. În ciuda acestui fapt, în vara anului 1464 a părăsit brusc Ungaria și nu s-a mai întors niciodată, nici nu s-a mai ocupat de treburile ma-

Pannoniis inundassent, colonias tamen legionesque Romanas, que recenter excreverant, non potuisse interire. Inter barbaros obrutte Romanam tandem linguam redolere videntur et, ne omnino eam deserant, ita reluctantur, ut non tantum pro vite, quantum pro lingue incolumitate certasse videantur” (Bonfini, p. 224).

43. Kulcsár Péter, *Humanista történetírás Magyarországon* (Kisebbségkutatás Könyvek), Budapest: Lucidus Kiadó, 2008, p. 49-108.

44. Fraknói Vilmos, „Miklós modrusi püspök élete, munkái és könyvtára”, *Magyar Könyvszemle*, serie nouă, 5, 1, 1897, p. 2-3; Castilia Manea-Grgin, „Biskup Nikola Modruški o vlaškom knezu Vladu III: Drakuli-Tepešu te o podrijetlu i jeziku Rumunja”, *Povijesni prilozi*, 24, 28, 2005, p. 109; ead., „Two Ill-Fated Rulers on the Christian-Ottoman Borderline: Wallachian Prince Vlad III Tepeș Dracula and Bosnian King Stephen Tomašević”, in *Vlad der Pfähler – Dracula: Tyrann oder Volkstribun?*, ed. Thomas M. Bohn, Ryak Einax și Stefan Rohdewald, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2017, p. 61-67.

45. Fraknói, p. 5.

ghiare. Potrivit umanistului Galeotto Marzio, care a fost de mai multe ori la curtea lui Matia (prima dată în 1465), Nicolae a fost expulzat din Buda pentru că a răspândit niște acuzații grave și nefondate – nedemne nu numai pentru un episcop și legat pontifical, dar chiar și pentru un escroc – despre unii magnați maghiari.⁴⁶ Care a fost conținutul acestor acuzații nu știm nici azi, dar precis că ele au lăsat ceva urme în sufletul lui Nicolae. Cel puțin după părerea mea, astfel se explică faptul că la începutul lucrării sale istorice scrise în anii 1472-1474 (*De bellis Gothorum*) a inserat într-un mod total inadecvat un fragment autobiografic despre misiunea sa la curtea regală maghiară. Tot aici se află și o scurtă descriere despre români și maghiari, precum și vestita relatare despre întâlnirea sa cu Vlad Țepeș la Buda.

În privința românilor, în afară de limba lor – scria Nicolae –, nimic nu a mai rămas din latinitatea romanilor de odinioară.⁴⁷ Pentru explicarea contradicției dintre trecutul glorios al romanilor și prezentul decăzut al românilor, Nicolae de Modrusa sugerează pentru prima dată ideea conform căreia românii se trag nu numai din bravii soldații romani ai căpitanului Flaccus, ci și din coloniștii expulzați pe malurile Dunării.⁴⁸ În secolele următoare, teza a fost dezvoltată mai departe de umaniștii poloni (Marcin Bielski, Maciej Strykowski, Marcin Paszkowski). Presupunând că numai răufăcătorii erau expulzați din Imperiul Roman (luând

46. „Apud hunc Nicholaus episcopus aggressus est rem on episcopo et legato pontificis, sed vilissimo nebulone dignissimam.” Galeottus Martius Narniensis, *De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis regis Mathiae ad ducem Iohannem eius filium liber* (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, Saeculum XV), edidit Ladislaus Juhász, Lipsiae: B. G. Teubner, 1934, cap. 13, p. 12.

47. „Vlacchi originis suae illud praecipuum prae se fuerunt argumentum quod quamvis lingua Mysorum quae Illyrica est cuncti utantur, nativo tamen sermone hoc est Latino haud prorsus obsoleto ab incunabis loquuntur, et cum ignotis congressi dum linguae explorant commercium Scis Romanice interrogant” (*De bellis Gothorum*, p. 293). *De bellis Gothorum* a rămas în manuscris, fiind publicat integral prima dată în appendixul tezei de doctorat a lui Luka Špoljarić: Luka Špoljarić, *Nicholas of Modruš, 'The Glory of Illyria': Humanist Patriotism and Self-Fashioning in Renaissance Rome*, Central European University, Budapest, 2013, p. 292-411. Citez această ediție, <https://sierra.ceu.edu/search?/aSpoljaric/aspoljaric/1%2C1%2C2%2CB/frameset&FF=aspoljaric+luka&1%2C%2C2/indexsort=->

48. „Vlacchi [...] Romani quondam vel exules vel milites a duce Flacco quondam cognominati nunc immutatione litterae Vlacchi appellati quo vocabulo cunctae illae circumvicinae nationes Italos hodierna nominant die” (*De bellis Gothorum*, p. 293).

în considerare și exemplul lui Vergiliu trimis la Tomis), umaniștii poloni susțineau că strămoșii românilor au fost tâlharii din Roma expulzați în provinciile romane de pe malurile Dunării. Această teză faimoasă a fost interpolată mai târziu datorită lui Simion Dascălul și în Letopiseșul lui Grigore Ureche.⁴⁹ În *De bellis Gothorum* nu este expusă expressis verbis această teorie, dar este sugerată prin faptul că românii, fiind plasați între turci și huni (adică maghiari), au preluat trăsăturile acestora, devenind și ei infideli, tâlhari, trădători și ucigași cruzi:

Siquidem inter Hunorum Turcorumque regna constituti, modo istorum modo illorum studia sequuntur, homines infidi, latrociniis rapinisque dediti domesticis laborantes seditionibus et in mutuas caedes ferocissime saevientes.⁵⁰

Cred că nu este întâmplător că la Nicolae din Modruș exact în acest context apare și descrierea negativă a lui Vlad.

Îngrijorarea lui Janus Pannonius

CITIND DIN acest punct de vedere cele trei epigrame în cauză ale lui Janus Pannonius, putem depista în ele încă o aluzie destul de jenantă la adresa regelui: dacă Matia stă tot timpul pe acele meleaguri barbare (adică în Dacia-Transilvania), unde se nasc doar tirani (vezi Vlad), atunci oare, fiind și el de origine „valaho-romană”, nu există pericolul rebarbarizării lui? În concepția umanistă, o componentă a barbariei era și tirania. Chiar și Bonfini, care a fost un adept al lui Vlad, justifica severitatea voievodului prin faptul că într-un teritoriu barbar numai astfel se poate menține ordinea:

49. Vezi mai pe larg Nagy Levente, *A holló, a gyűrű és a sárkány jegyében: Magyar, román és lengyel Corvinusok Drakulától Esterházy Pálig* (Europica Varietas), Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2014, p. 31-33.

50. *De bellis Gothorum*, p. 293.

Se vorbește că acest Dracula a fost de o cruzime și de o dreptate nemaipomenite. [...] În această regiune barbară domnea cu o severitate așa de mare, încât lucrurile oricărui om erau în siguranță chiar și în mijlocul codrului.⁵¹

Nu este exclus că umaniști ca Janus, știind că Matia era de origine română (adică aparținând unui popor care s-a născut din coruperea și stricarea nobilului neam al romanilor), să considere că acesta s-ar putea rebarbariza, și astfel să aplice și el metodele unor tirani (à la Dracula) în cârmuirea țării. Cât de mare a fost îngrijorarea lui Janus în privința acestei chestiuni ne arată și faptul că îi era câteodată frică că pământul nordic al Pannoniei se va rebarbariza:

În Latium și eu scriam într-o latină mai bună,
dar aici în barbaricum numai de bălbăială-s capabil.
Adu aici pe Maro, lira lui va scârțâi doar;
și chiar dacă-ar veni Cicerone, aici mut ar rămâne.⁵²

Dacă un Cicero sau un Vergiliu s-ar strica în aceste regiuni, cum să nu se fi stricat bieții coloniști romani de odinioară?

Cred deci că în aceste trei epigrame scrise despre campania lui Matia din toamna anului 1462 accentul cade pe exprimarea situației personale a lui Janus Pannonius prin imitarea, după metoda umanistă, a unor vechi toposuri literare, și nu pe pregătirea vreunei propagande negative la adresa voievodului valah. Tirania lui Vlad, amintită doar într-una dintre cele trei epigrame, se încadrează într-un context mult mai larg, mult mai important pentru Janus decât ar fi fost denigrarea voievodului valah în vederea legitimării deturnării fondurilor de către Matia. În primul rând, lui Janus Pannonius îi era teamă să nu fie chemat pe front, în al doilea rând îi era teamă ca întorcându-se din Italia să nu se aculturalizeze el însuși, iar

51. „Inaudite crudelitatis et iustitiae Draculam fuisse memorant. [...] In barbara regione tanta severitate usum, ut in media quisque sylva cum rebus tutissimus esse posset” (Bonfini, 3.10. 285, 290. Bonfinius, p. 243).

52. „In Latiis scripsi fortasse Latinius oris,
at nunc barbarico barbara in orbe crepo.
Hic Maro ponatur, lyra fiet rauca Maronis;
huc Cicero veniat, mutus erit Cicero.”
(Iani Pannonii, p. 222)

în al treilea rând îi era teamă ca Matia să nu devină, petrecându-și timpul pe o *terra barbara*, un tiran. Deci relația sa cu regele era tot timpul ambiguă: pe de o parte îl glorifica, pe de altă parte vedea în el un potențial tiran, care nu corespundea cu figura domnitorului renascentist ideal închipuit de el. Această reticență față de politica lui Matia a culminat, în anul 1471, în participarea lui la un complot organizat împotriva regelui maghiar de un alt umanist de renume al vremii, János Vitéz. Participarea lui Janus Pannonius la acest complot a cauzat în mod indirect și moartea lui.

ABSTRACT

The Cult of Vlad the Impaler (Țepeș) in Hungarian Historiography and Humanist Literature: Janus Pannonius' Epigrams on the Arrest of Dracula

From 1462 until the middle of the 16th century Vlad Țepeș (the Impaler), the prince of Wallachia, then a small country in Southeast Europe, was the star of the European media of that time. Stories of the lord's exploits were in vogue for a century and a half: seven manuscripts and thirteen prints have survived of the exploits of "Lord Dracula the tyrant" between 1463 and 1560. In addition to these texts, between 1460 and 1470 five cryptoportraits were made of the voivode, portraits which either accompanied the texts mentioned as illustrations or were placed on the altars of important churches in Vienna. In these stories Vlad was portrayed as a cruel and ruthless tyrant, included among the great persecutors of Christianity (Herod, Nero, Diocletian). This negative image of the prince was also reinforced by the cryptoportraits mentioned above, where the prince appears either in the role of Pilate or that of Governor Aegeas of Patras, by whose command Saint Andrew was crucified.

This unusual media career was triggered by the fact that in the autumn of 1462 the King of Hungary, Matthias, arrested the voivode and held him captive, or rather under a kind of house arrest in Buda and Visegrád for more than ten years. The first to write about Vlad's arrest was the Hungarian humanist poet Janus Pannonius (1434–1472). His epigram entitled *De captivitate Dracolae Waywodae Transalpini* was written in December 1462. After that, the focus of Vlad's defamatory propa-

ganda shifted to Vienna, and later, after the death of the prince (1476) to the German trading cities (Nuremberg, Lübeck, Bamberg, Leipzig). The first Viennese humanist to take an interest in the “stories of Prince Dracula” was Thomas Ebendorfer (1388–1464), professor of theology at the University of Vienna. In his work written between 1462 and 1463, *Chronica regum Romanorum*, the stories about the Wallachian voivode are included among the events that narrate the happenings that took place during the years 1460–1462. The most elaborate version of the Dracula stories (*Von ainem Wurtich der hiess Trakle Waida von der Walachei*) was written by Michael Beheim (1416–1470 or 1474) in the summer–autumn of 1463. At that time Beheim was in the service of Emperor Frederick III (1415–1493) and he was in Wiener Neustadt.

Enea Silvio Piccolomini (alias Pope Pius II), who between 1442 and 1445 worked in Vienna in the chancellery of Emperor Frederick III, being on good terms with Ebendorfer, took over the stories about Dracula in his work *Commentarii rerum memorabilia, quae temporibus suis contigerunt*. Piccolomini died on 14 August 1464, working on the *Commentaries* until his death. The work, however, remained in manuscript and was published for the first time only in 1584. Not only the *Commentarii* of Piccolomini, but also the other three works (the epigram of Janus Pannonius, the chronicle of Ebendorfer, the chronicle in verse of Beheim) remained until the 18th–19th centuries in manuscript form. However, the brochures that appeared after Vlad’s death, and which constitute the second wave of propaganda, were printed. The first pamphlet was published on 14 October 1488 in Max Ayryer’s printing house in Nuremberg. Horror stories turned out to be good business: in sixty years (until 1560) thirteen editions of them were published in various German cities (Nuremberg, Lübeck, Leipzig, Augsburg, Strasbourg, Bamberg). The last pamphlet was published sometime between 1559 and 1568 in Augsburg, in the printing house of Matthäus Francken.

In the present study I tried to present the difference between the referential and the aesthetic (literary) reading of these stories. That is, to what extent can we consider these stories historical sources and to what extent literary, fictional works, even if fiction meant something else in the 15th century than it does today? Thus, we can better understand how the authors of these stories created the image of the cruel, tyrannical and anti-Christian voivode by imitating and rewriting some contemporary literary topoi. In my analysis I have considered only one literary work, which is also chronologically the first work of its kind: the epigrams of Janus Pannonius. I tried to demonstrate that in these three epigrams written about Matthias’ campaign in the fall of 1462, the emphasis falls

on the expression of Janus' personal situation by imitating, according to the humanist method, some old literary themes, and not on the preparation of any negative propaganda against the Wallachian voivode. Vlad's tyranny, mentioned in only one of the three epigrams, falls into a much wider context, much more important for Janus than the denigration of the Wallachian voivode in order to legitimize the embezzlement of funds by King Matthias. First of all, Janus was afraid of being called to the front, secondly, he was afraid that returning from Italy he would not acculturate himself, and thirdly, he was afraid of the fact that Matthias would become a tyrant by spending his time on a *terra barbara*. So, his relationship with King Matthias was always ambiguous: on the one hand, he glorified the king, but on the other hand, he saw in him a potential tyrant, who did not correspond to the figure of the ideal Renaissance ruler imagined by him. This reluctance towards Matthias' politics culminated in 1471 in his participation in a plot organized against the Hungarian king by another renowned humanist of the time, János Vitéz. Janus's participation in this plot also indirectly caused his death.